

בענין אם יש עירוב והוצאה ליום הכפורים - שיטת רפרם, ובענין חמר גמל

מתני': בית שמאי אומרים אין מוציאים לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים ובית הלל מתיירין. **גמ':** תני תנא קמיה דרבי יצחק בר אבדימי השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה. [פרש"י (ד"ה עולת נדבה), 'דאילו חובת היום רחמנא שריא אבל זו יש להקריבה לאחר יום טוב.'] א"ל דאמר לך מני בית שמאי היא דאמרי לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דאי בית הלל הא אמרי מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך הכא נמי מתוך שהותרה שחיטה לצורך הותרה נמי שלא לצורך, מתקיף לה רבה ממאי דב"ש ובית הלל בהא פליגי דלמא בערוב והוצאה לשבת ואין ערוב והוצאה ליום טוב קא מיפלגי מ"ס ערוב הוצאה לשבת וערוב הוצאה ליום טוב ומר סבר ערוב הוצאה לשבת ואין ערוב הוצאה ליו"ט ... מתקיף לה רב יוסף אלא מעתה ליפלגו באבנים אלא מדלא מפלגי באבנים ש"מ בהוצאה שלא לצורך פליגי.

[גמ' ביצה יב.]

א. פסקי הרי"ף והרמב"ם

ובמסקנת הסוגיא קיי"ל דלא פליגי בעירוב והוצאה אלא במתוך. וכן פסק הרמב"ם (הל' יום טוב א:ד), וז"ל, כל מלאכה שחייבין עליה בשבת אם עשה אותה ביום טוב שלא לצורך אכילה לוקה חוץ מן ההוצאה מרשות לרשות וההבערה [1] שמתוך שהותרה הוצאה ביום טוב לצורך אכילה הותרה שלא לצורך אכילה לפיכך מותר ביום טוב להוציא קטן או ספר תורה וכו'.

וא"כ נראה לכאורה שכמו דבשבת יש עירוב והוצאה כמו כן ביו"ט יש עירוב והוצאה. וכן פסק הרשב"א בעבודת הקודש (בית מועד, שער ג', פרק ז') ובחידושיו כאן. ומסיק שם דאפילו ביו"ט אסור מדאורייתא להוציא דבר שאין בו צורך כלל מחצר לחצר בלא עירוב.

אולם הרי"ף בסוגיא (ו. בדפי הרי"ף) חלק עליו, וז"ל, וקיי"ל דיו"ט צריך עירובי תחומין וא"צ עירובי חצרות ושתופי מבואות, עכ"ל. ופשוט דהיינו משום דסובר דאין עירוב והוצאה ביו"ט.

ואף על פי דבהלכות יו"ט (א:ד) דהזכרנו לעיל, פסק הרמב"ם דמה שמותר להוציא מרשות לרשות ביו"ט הוא מפאת טעם של מתוך ולא משום דסובר דאין עירוב והוצאה ביו"ט, בהלכות עירובין משמע דהוא סובר דהוצאה מותרת מטעם אין עירוב והוצאה ליו"ט, וז"ל שם (הל' עירובין ח:ד),

כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת כך אסור לצאת ביום טוב וביום הכיפורים, וכשם שהמוציא מרשות לרשות בשבת חייב כך המוציא מרשות לרשות ביום הכיפורים חייב, אבל ביום טוב מותר להוציא מרשות לרשות, לפיכך מערבין עירובי חצירות ומשתתפין במבואות ליום הכיפורים כשבת ומערבין עירובי תחומין ליום הכיפורים ולימים טובים כדרך שמערבין לשבת.

משמע בהדיא דסובר הרמב"ם דאין עירוב והוצאה ליו"ט. [2]

והרי"ף והרמב"ם פסקו הכי משום דכך משמע בגמרא דלהלן (ביצה טז:),

ת"ר יום טוב שחל להיות בערב שבת אין מערבין לא עירובי תחומין ולא עירובי חצירות, רבי אומר מערבין עירובי חצרות אבל לא עירובי תחומין מפני שאתה אסור בדבר האסור לו ואי אתה אסור בדבר המותר.

ופירש רש"י (ד"ה ואי אתה אסור), וז"ל, אין כח בידך לאסור לו מלתקן למחר דבר שהוא מותר בו ביום ואיסור טלטול חצרות ליתיה ביום טוב, עכ"ל. ומוכה מפירושו דגם רש"י סובר כמו הרי"ף והרמב"ם דאין עירוב והוצאה ביו"ט. [3]

מכל מקום, לענין יום הכיפורים פסקו הרי"ף וגם הרמב"ם [הל' עירובין (ח:ד) והל' שביתת עשור (א:ב)] די ש עירוב והוצאה. וז"ל הרי"ף בגמרתנו,

וקיי"ל דיו"ט צריך עירובי תחומין וא"צ עירובי חצרות ושתופי מבואות, אבל יוה"כ צריך אפילו עירובי חצרות ושתופי מבואות כשבת, דתניא (עירובין ל.) אמרו להם בית הלל לבית שמאי אי אתם מודים שמערבין לגדול ביום הכיפורים אע"פ שחייב בתענית ואסור לו לאכול, כך מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה שמעינן מינה דבין ב"ש ובין ב"ה כולהו סבירא להו דמערבין לגדול ביוה"כ עירובי תחומין וחצרות כשבת וכן

הלכה. [4]

ב. דברי הב"ח

ועיין ב"ח (או"ח תרי"א ד"ה מלאכה) שמביא את שיטתו המפורסמת של רפרם הנמצאת בכריתות בפרק אמרו לו (יד.), והנהגה לשון המשנה שם (יג): "יש אוכל אכילה אחת וחייבין עליה ארבעה חטאות ואשם אחד, טמא שאכל חלב והיה נותר מן המוקדשין ביוה"כ רבי מאיר אומר אם היה שבת והוציאו בפיו חייב אמרו לו אינו מן השם" ע"כ לשון המשנה. ובגמרא פריך, וז"ל,

ונתני אם הוציאו חייב מ"ט קתני אם היתה שבת אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכיפורים ממאי דלמא יש עירוב והוצאה ליום הכיפורים והכי קתני אם היתה שבת והוציאו חייב אף משום שבת ויום הכיפורים אלא אי איתמר דרפרם על הדא איתמר דתניא ושלח ביד איש עתי איש להכשיר את הזר עתי אפילו בטומאה ואפילו בשבת עתי במזומן קתני עתי אפילו בשבת אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליוה"כ ממאי שאני שעיר המשתלח דהכשירו ביה"כ בכך אלא דרפרם ברותא [לפי השטמ"ק על אתר הגירסא הנכונה היא בדותא] היא.

וממשיך הב"ח בזה הלשון, אכן בפרק שני שעירים (סו.) איתא נמי להא דרפרם ולא דחאוה לשם כמו שדחאוה בפ' אמרו לו, ע"כ לשון הב"ח. וז"ל הגמ' שם,

ת"ר איש להכשיר את הזר עתי שיהא מזומן עתי ואפילו בשבת עתי ואפי' בטומאה איש להכשיר את הזר פשיטא מהו דתימא כפרה כתיבא ביה קמ"ל עתי ואפילו בשבת למאי הלכתא אמר רב ששת לומר שאם היה חולה מרכיבו על כתפו כמאן דלא כרבי נתן דאי רבי נתן האמר חי נושא את עצמו אפילו תימא רבי נתן חלה שאני אמר רפרם זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום הכפורים.

ולא דחווהו שם כמו שדחוהו בפרק אמרו לו.

ועוד ממשיך הב"ח, וז"ל, מ"מ התוס' (כריתות יד. ד"ה אלא) כתבו על זה דדברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר, ועל זה נסמך הסמ"ג וכתב דמסקנא דליתא דרפרם וכן כתבו התוס' בפ"ג דשבועות (כד: ד"ה אם היתה) להדיא, אבל מפירוש רש"י שם (ד"ה אף) יראה דס"ל כרפרם וזה לשון רש"י התם, דאילו אהוצאת יוה"כ לא מיחייב דקסבר אין עירוב והוצאה ליוה"כ עכ"ל רש"י וכדמשמע בפרק שני שעירים, וההיא דפרק אמרו לו דחייב בעלמא היא גם הראייה שמביא הרי"ף והרא"ש בפרק קמא דיום טוב מההיא דפ' בכל מערבין איכא למידחי וכו' עכ"ל הב"ח.

ג. דברי רש"י, המהרש"א, והרש"ש

וכן מצינו ברור שרש"י סובר דאין עירוב והוצאה ביום הכיפורים מהגמרא בסוטה (מא.), וז"ל, ת"ר השאר תפלה תחנה רנה ובקשה שעמך ישראל צריכין ליוושע וחותרם בשומע תפלה מכאן ואילך כל אחד ואחד מביא ספר תורה מתוך ביתו וקורא בו וכל כך למה כדי להראות חזותו לרבים. ופירש רש"י (ד"ה מכאן ואילך), וז"ל, שגמר כהן גדול לקרוא פרשה בברכותיה, כל אחד מן הצבור מביא ספר תורה מביתו לעזרה דקסבר אין עירוב והוצאה ליום הכיפורים אי נמי ירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה, עכ"ל.

וכן עיין רש"י ביבמות (לד. ד"ה אם היתה שבת), וז"ל, אבל משום יוה"כ לא הוי מחייב אהוצאה דקסבר אין עירוב והוצאה ביוה"כ, וכו'. והשוה להבנת תוס' שם דאומר בהדיא דאין לדקדק מכאן דאין עירוב והוצאה ביוה"כ מדאצטריך למנקט אם היתה שבת כו', מדמסיק שם הגמ' בכריתות יש עירוב והוצאה ביוה"כ ולאפושי חיובי נקט שבת, וחייב משום שבת ויוה"כ.

וכן איתא נמי ביומא (ע.). אולם שם פירש רש"י (ד"ה להראות), וז"ל, ומערב יום הכיפורים הביאום שם, עכ"ל. ועיין במהרש"א (ח"א שם ד"ה להראות) דהקשה בזה הלשון, אך מה שפירש דמערב יוה"כ הביאום שם ע"ש לא ידענא למה, דגם אם יש עירוב והוצאה ליוה"כ מ"מ אמרינן במס' עירובין (קא.) ירושלים דלתותיה נעולות היו, עכ"ל המהרש"א.

ועיין ברש"ש כאן (יומא ע. ד"ה להראות) דהקשה, וז"ל,

הרש"א (ח"א) כתב עליו לא ידעתי למה כו' הא אמרינן בעירובין ירושלים דלתותיה נעולות היו. ואישתמיטתיה דמ"מ היה לה דין כרמלית כדמוכה שם (עירובין קא.) ומהדרו אינהו כרמלית, וע"ש בפירושי רש"י.

וז"ל רש"י בעירובין (שם ד"ה ומהדרו), בתמיה דהא ירושלים כולה כרמלית היא שהיא כולה כחצר של רבים

שלא עירבו דהואיל ודלתותיה נעולות בלילה, מערבין את כולה, עכ"ל רש"י שם. [5]

וגם תמוה על שניהם, המהרש"א והרש"ש, דלא הזכירו את דברי רש"י שהבאנו לעיל מסוטה (מא). ד"ה מכאן ואילך) שהוא מזכיר את שני הטעמים דאין עירוב והוצאה ליוה"כ, אי נמי דירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה. ונראה לי דרש"י הביא שני התירושים משום דגבי יוה"כ שחל בחול סגי באין עירוב והוצאה ליוה"כ ולגבי יוה"כ שחל בשבת בעי תירוץ דירושלים דלתותיה נעולות בלילה ומערבין את כולה. וגם יש לתרץ את קושייתם של המהרש"א ושל הרש"ש על רש"י מיומא (ע). ד"מערב יוה"כ הביאום שם" מתייחס לאלו שגרו מחוץ לירושלים. ומפשטות נראה ככה דאי אמרינן יש עירוב והוצאה ביוה"כ, מה הועילו במה שהביאום הספ"ת ערב יוה"כ לתוך העיר, הלא בין כך ובין כך איך העבירו אותם בירושלים גופא ביוה"כ אי אמרינן יש עירוב והוצאה ביוה"כ. ואפילו אם נאמר כמו דהזכרנו לעיל הגמ' (עירובין קא). דירושלים דלתותיה נעולות היו, וכמו דהקשה המהרש"א, הלא עוד הו"ל דין כרמלית כמו דנ"ל בשם הרש"ש.

ד. דברי הטור והמחבר

ועוד נראה לי, דגם הטור (או"ח סי' תרי"א) סובר דמדאורייתא אין עירוב והוצאה ביוה"כ וכן משמע מלשונו, הלא הוא מתחיל וז"ל,

כל הדברים האסורים בעיקר היום אסורין גם בלילה ... מלאכה כיצד, כל מלאכה שחייבין עליה בשבת חייבין עליה ביוה"כ וכל שבשבת פטור אבל אסור ג"כ הוא ביוה"כ. אלא שבשבת זדונו סקילה וביום הכיפורים זדונו כרת, וכל איסורי הוצאת שבת נוהגין ג"כ ביוה"כ וכל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביוה"כ אלא שבזה הקילו בו שהתירו בו קניבת ירק מן המנחה ולמעלה וכו'.

לכאורה קשה אמאי הוצרך הטור לפרט "וכל איסורי הוצאת שבת נוהגין ג"כ ביוה"כ". הלא הוצאה אחת ממלאכות שאסורות בשבת, וכבר כתב כל מלאכה שחייבין עליה בשבת חייבין עליה ביוה"כ, אא"כ נאמר דגם הוא סבר כמו רש"י דאין עירוב והוצאה ביוה"כ, ואעפ"כ נוהגים כל איסורי הוצאת שבת ביוה"כ מדרבנן. ואע"ג דהלשון נוהגין ברוב מקומות פירושו הוא, דכך עבדי אינשי אע"פ שהדבר אינו מצווה והופקד מן התורה, גם יש מקומות דהלשון נוהגין פירושו הוא, שהדין שמדובר עליו מתייחס לאיזה תנאי מסויים, כמו ב"מצווה הנוהגת בין בארץ בין בחו"ל". אולם נראה לי ברור מתוך המשך הענין כאן שמובנו של נוהגין כאן הוא כמו במובן הראשון, שכך עושים.

ועיין במחבר (או"ח סי' תרי"א) דהוא כולל כל המלאכות ואינו מפרט מלאכת הוצאה כמו הטור כאן. ועיינתם בשאר המקומות שהטור משתמש בלשון נוהגין, ואע"פ דבאלו ההלכות אין בהכרח לפרש המלה נוהגין דמתכוין למנהג דוקא, נראה לי דאם מסתכלים בהמשך הענינים באלו מקומות (טור או"ח סי' קנ"א, קע"א, תקנ"ג, תקנ"ד, טור יו"ד סי' א') מתגלה באופן בולט דאין לדמות אלו שאר המקומות לטור בסוגייתנו. אבל לכאורה תמיה על רש"י וגם, לפי הבנתנו, על הטור איך הסיקו כמו רפרם דאין עירוב והוצאה ביוה"כ, הלא הגמ' בכריתות מגדרת את שיטתו של רפרם בלשון גינני - בדותא היא! ואע"פ שנוכל להסביר את גישתם של רש"י והטור דהם פוסקים אליבא דהגמ' ביומא (סו:): ששמה אין הגמ' דוחה כלל את דברי רפרם, כמו דהבהרנו כבר, יש לתמוה על הגמ' בכריתות שדחתה אותו בלשון כ"כ חריפה, הלא הגמ' ידעת מהסוגיא ביומא. ואפשר שיש לומר שהגירסא הנכונה כאן היא ברייתא, כמו דמצינן בר' חננאל בסוגיא דידן ביומא שמצטט את השמועה בכריתות "אלא דרפרם ברייתא היא" ולא לשון בדותא. ועיין גם בשאג"א (סי' ע') כשמביא הגמ' בכריתות משתמש ג"כ בלשון ברייתא, ואולי עוד יש לומר דדוקא משום שלימודו של רפרם עומד דוקא על יסודות וראיות איתנים, ואעפ"כ היות ולחכמים היה אפילו קצת ספק שביוה"כ כמו בשבת יש עירוב והוצאה, חששו שכלל ישראל יקילו בענין זה הנוגע לשבת שבתון, ליום הקדוש.

ולמרות כל זה נראה דרש"י והטור, כמו שאנו מבינים אותם, הרגישו שבקושטא שיטת רפרם היא צודקת, ולכן הסיקו כמותו דאין עירוב והוצאה ביוה"כ, אע"פ שמדרבנן נוהג איסור הוצאה כמו בשבת.

ה. דברי השאגת אריה בשיטת רפרם

ועיין בשאג"א (סי' ע') שנושא ונותן בשיטת רפרם דאין עירוב והוצאה ביוה"כ, ואומר שאפילו רפרם בהכרח יודה שמהגמרא עצמה ברור שיש סוברים דיש איסור הוצאה ביום הכיפורים, נגד שיטתו. והנה תמצית דברי השאגת אריה: הרי שנינו בברייתא בסוף פ"ה דסוכה (נד.) ובשבת (קיד:) שיוה"כ שחלה להיות ע"ש לא היו תוקעין (תקיעות שבת) והיינו טעמא שיוה"כ חמור לענין מלאכה כשבת, ולכן אין צורך אבל יו"ט שקל לענין אוכל נפש תוקעין ביו"ט. ואמרו שם בשבת (קיד:) ר' עקיבא הוא שאילו כר' ישמעאל הרי סבור דחלבי שבת נקרבין ביוה"כ כיון שקל לענין שבת (וכפירוש רש"י שם וז"ל דחשיב ליה יוה"כ כשבת הלכך לא בעי למתקע להבדיל בין זה לזה להיכירא דלא תקעין אלא בין יום קל ליום חמור וכי היכי דבשבת לא תקעי להבדיל

כהנים מלהקריב חלבי שבת ביוה"כ נמי לא תקעין להבדיל מלהקריב חלבי יוה"כ בשבת, עכ"ל רש"י). ובתקיעה זו יבינו שהוא יום קל, ולכשיחול יוה"כ בע"ש ולא יתקעו ידעו שמותר להקריב בו חלבי שבת. והגמרא דוחהו, כהנים זריזין ואין צריכין סימן ושואלת הגמרא ליתקע כדי שידע שמותר בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה (לנתק אהליו מן הכלאים תלוש) אמר ר' יוסף לפי שאין דוחין שבות להתיר (אין תוקעין שהוא איסור שבות להתיר מלאכה) ר' שישה בריה דרב אידא אמר שבות קרובה התירו, רשות רחוקה לא התירו (כוונת הגמרא היא שהתירו לתקעות לצורך דבר קרוב שמתחיל מיד אחרי שנכנס היום, אולם היתר קניבת הירק אינו מתחיל אלא למחרת אחרי המנחה.) והרי לרפרם עדיין יקשה ביוה"כ שחל להיות ערב שבת שהרי בערב שבת יתקעו שהרי הנכנס חמור מן היוצא, דביוה"כ מותרת הוצאה ובשבת אסורה, עד כאן דבריו. והוא אומר דאפשר שיש לדחות ראייה זו דאפילו אחרי שרפרם סובר דאין עירוב והוצאה ליוה"כ, היינו דוקא מדאורייתא, אולם מדרבנן אפילו לרפרם יש עירוב והוצאה ביום הכיפורים. ולכן הגמרא בשבת ובסוכה הנ"ל לא הקשו אמאי אין תוקעין מיוה"כ לשבת, דסוף סוף הוצאה מדרבנן אסורה.

אולם קושייתו של השאג"א נראה מעיקרא תמוה, הלא גמרתנו מתייחסת לירושלים ושערי ירושלים, וכדהזכרנו לעיל מגמ' עירובין (קא.) בלילה ננעלות היו והיה שם עירוב. ומה שהיו שערותיה ננעלות הפקיע ירושלים מדין רשות הרבים, כדביארנו לעיל (עיין רש"י עירובין ו: ד"ה ירושלים), דהעירוב הפקיעה מדין כרמלית לרשות היחיד, ולכן היו מותרין לצאת בה ולהוציא אפילו בשבת. וירושלים בתפארתה נעשית בשבת לרשות היחיד, ולכן לא היו צריכין לתקוע מיוה"כ לשבת, שהרי גם בשבת היו מותרים להוציא. ומוכח ברור ממשנה סוכה (ג): דמה דאמרינן תוקעין או לא, היינו בבית המקדש בזמן שבית המקדש היה קיים.

לכאורה ראייתו של השאג"א מהמשנה והגמ' דידן בביצה (יב.) חזקה ולא בקל נוכל לדחותה, דהרי אין שום ספק דסתם שיטתה של הגמ' היא דיש עירוב והוצאה ביוה"כ ולא כרפרם, וכמו ששינונו בגמ' ביצה שם כמו שציטטנו. ומן הסוגיא שם מוכח דכל היתר הוצאה ביו"ט הוא מיוסד על מתוך. והנה ביוה"כ לא שייך לומר מתוך שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך. ונראה לי דכוונתו דהשאג"א היא דמפאת שביוה"כ אסור באכילה אי אפשר לומר מתוך שהותרה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש.

אולם נראה לי דאינו דבר מוחלט דמשום שיוה"כ אסור באכילה אי אפשר לומר מתוך, הלא בעירובין (ל.) אמרינן דכמו שנזיר יכול לערב בין אע"פ דאסור לו לשתותו, וכמו שישראל מותר לו לערב בתרומה אע"פ שאסור לו לאוכלה, גם אפשר לגדול לערב ביוה"כ אע"פ שאינו יכול לאכול בו. ואולי גם לגבי מתוך אמרינן הכי, כלומר אע"פ דלא שייך אוכל נפש ביוה"כ מכל מקום עוד קיימת הסברא של מתוך, וכמו שמותר לצאת ולהוציא ביו"ט כן מותר ביוה"כ אע"פ שלא שייך כאן למעשה מתוך, אבל הדין עוד קיים.

ויותר מזה אפשר דזאת השאלה, אי אמרינן מתוך ביום הכיפורים אי לאו, קשורה למחלוקת בין הראשונים בטיבתה של סעודת חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים ואם יש חיוב הזכרת יעלה ויבא בברכת המזון. והנה לשון הרא"ש, וז"ל, דדבר פשוט הוא דבהיתר אכיל, ואדרבה מצוה קא עביד, הוה לדידיה יום הכיפורים כמו לדידן שאר ימים טובים, עכ"ל. וא"כ לפי דברי הרא"ש ברור דאע"פ דשאר גדולים אסורים לאכול ביוה"כ, עדיין קיים דין יו"ט ביוה"כ ומצות סעודה, וא"כ אפשר דסברת מתוך שהותרה שייכת ביוה"כ כמו גבי שאר ימים טובים.

ונראה לי דמוכרח לומר דלפי השאג"א, דלדעתו פשוט דלא שייך מתוך ביוה"כ, לכאורה סובר כהרשב"א דפליג על הרא"ש ואומר דמה דהחולה ומסוכן אוכל ביוה"כ לא מטעם דלדידיה יוה"כ כשאר ימים טובים אלא מטעם פיקוח נפש גרידא. וכמו כן הסביר המג"א (או"ח תרי"ח:י) גבי חובת קידוש, וז"ל,

כיון שהיום גרם לו איסור, רק פיקוח נפש גרם לו היתר והרי הוא כחול, אין בו לא קידוש ולא על הכוס ולא הזכרה בברכת המזון, ואפילו ברצה אינו מזכיר דלא אשכחן הזכרה בברה"מ אלא במקום שיש מצוה באכילתו. אולם הטור פוסק דיש הזכרה ביוה"כ בברכה"מ שאומר יעלה ויבא בבונה ירושלים משום דהוא סובר דאפילו ביוה"כ יש צד יו"ט. [6]

ו. הצעה חדשה ע"פ עיון בפסוקים

אמנם הסבר זה קשה קצת, הלא רפרם סובר שמותר לצאת ולהוציא ביוה"כ משום סברת אין עירוב והוצאה ביוה"כ ולא משום סברת מתוך. ורציתי להציע כאן גישה חדשה, והיינו דיוה"כ, אע"פ דכתוב גביו שבת שבתון, יותר קרוב הוא לגבי יו"ט מלגבי שבת בענין עירוב והוצאה.

והרי אם נעייין ונדייק בפסוקים, במיוחד באלו הפסוקים בפרשת אמור, המתייחסים לחגים נמצא כמה הבדלים בין הגדרת איסור מלאכה גבי יוה"כ ובין הגדרת איסור מלאכה בשאר הימים טובים. כולם, פסח, סוכות,

שבועות, ראש השנה וגם יוה"כ נקראים מקראי קודש. בנוגע לפסח כתיב (ויקרא כג:ז-ח) "ביום הראשון מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו ... ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו." ובשבועות כתיב (כג:כא) "מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו." ובראש השנה כתיב (כג:כד-כה) "בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש, כל מלאכת עבודה לא תעשו." ובסוכות (כג:לה) "ביום הראשון מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו." בשמיני עצרת מרגישים איזהו קצת שינוי בלשון ובסיגנון (כג:לו), "ביום השמיני מקרא קודש יהיה לכם והקרבתם אשה לה' עצרת הוא כל מלאכת עבודה לא תעשו." לגבי שמיני עצרת המבנה של הפסוק שונה קצת מהפסוקים בשאר הימים טובים, שבשאר המועדים אין הפסק בין "מקרא קודש" לבין "כל מלאכת עבודה לא תעשו" כמו שיש גבי שמיני עצרת.

אולם גבי יוה"כ יש שני שינויים בולטים. כתיב (כג:כז) "אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכיפורים הוא מקרא קודש יהיה לכם ועניתם את נפשוכים והקרבתם אשה לה', וכל מלאכה לא תעשו...." השינוי הראשון הוא ההפסק שבין 'מקרא קודש' ל'כל מלאכה'. השינוי השני הוא שבשאר המועדים הביטוי הנמצא גבי איסור מלאכה הוא "כל מלאכת עבודה לא תעשו", ואילו כאן "כל מלאכה לא תעשו". ועל נקודה השנייה כבר העיר הרמב"ן (ויקרא כג:ז ד"ה כל מלאכת עבודה).

ושמעתי ממור"ר מרן הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל (שהוא שמע מפני אביו מרן הגה"ר ר' משה זצ"ל, שאמר מפי אביו רבנו חיים הלוי זצ"ל), שלפי רפרם יוה"כ הוא דו-צדדי. מצד אחד יש לו צד החומרה של שבת, ומצד שני יש לו צד הקל של יום טוב. וזה משתקף במיוחד מתוך שתי המלאכות האסורות בשבת שהן מפורשות בתורה, "לא תבערו אש בכל מושבותיכם" (שמות לה:ג), ואיסור הוצאה מ"ויעבירו קול במחנה" (שמות לו:ו), ע"י שבת צו:), שלגבי הבערת אש הוא כשבת ולזה מתכוונת התורה כשהיא מתארת את יוה"כ כשבת שבתון. ולגבי הוצאה הוא נחשב כיו"ט, וזאת היא כוונתה של התורה כשהיא מכנה את יוה"כ כמקרא קודש. ואולי משום שעיצומו של יוה"כ הוא מוגדר ב"ועניתם את נפשותיכם" זמן שאכילה ושתייה אסורים מן התורה, לכן ייחסו את יוה"כ כשבת לגבי הבערת אש דלא שייך ביה אוכל נפש, ואילו לגבי איסור הוצאה שהיא כידוע נחשבת למלאכה גרועה, וגם מן הפסוק בירמיהו "ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת" (ירמיה יז:כב), כמו שהגמ' מדייקת ממנו בשבת אין ביו"ט לא, כן גם כלפי יוה"כ בשבת אין ביוה"כ לא. וזה אע"פ שלגבי שבת עצמה באותה פרשה הוא קורא לשבת 'שבת שבתון' וגם 'מקרא קודש', ולכאורה נראה שלא דוקא יו"ט אלא שבת עצמה נקראת מקרא קודש, ובכן כמו שאסורות הבערה ושאר מלאכות בשבת אע"פ שנקראת מקרא קודש, אסור ביוה"כ בהוצאה כמו הבערת אש.

וכידוע כבר עמד על זה הרמב"ן (ויקרא כג:ב), וז"ל,

והנכון בעיני כי פירוש "מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש אלה הם מועדי", על הנזכרים למטה בפרשיות בחדש הראשון וגו', ולכן חזר שם פעם אחרת "אלה מועדי ה'" בעבור שהפסיק בענין השבת. והנה אמר "מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קדש אלה הם מועדי" במלאכת עבודה, אבל השבת תשמרו לעשות אותה שבת שבתון מכל מלאכה שבעולם, כי יזהיר בשבת פעמים רבות ... וראיה עוד, כי לא אמר בפרשה השנייה "וידבר ה' אל משה לאמר" כאשר אמר בכל מועד ומועד, כי הדבור הראשון הוא היה מצות המועדים, **אלא שהזכיר להם השבת לשלול ממנו דין המועדים, לא לבאר מצותיו ותורותיו**, ולכן לא אמר בו "והקרבתם אשה לה'" כאשר אמר במועדים, והזכירה בסוף (פסוק ל"ח) עם הנדרים והנדבות שלא נזכרו כאן, כאשר פירשתי. וזהו מדרש חכמים שאמרו (תו"כ ט:ז) מה ענין שבת אצל המועדות וכו', כי אין השבת בכלל מועדי ה' כלל רק סמכו הכתוב להם. [7]

ז. המשך דיון בדברי השאג"א

אולם, לדעתי לא ברור מה שהשאג"א מסיק דאפילו רפרם יודה שיש מי שלא סובר כמותו, וז"ל שם, רפרם סובר שיש הסובר איסור הוצאה ביוה"כ, עכ"ל, כנזכר לעיל מהגמ' בביצה (יב.-יב:). דכולי עלמא ב"ה וב"ש סברי דיש עירוב והוצאה גבי יו"ט, ומה דמותר להוציא ביו"ט היינו משום מתוך ולא משום דאין עירוב והוצאה ביו"ט, לכן אסור מדאורייתא להוציא ביוה"כ משום דגבי יוה"כ לא שייך ביה אוכל נפש ולא אמרינן מתוך, כמו שכבר הסברנו לעיל. ואי אמרינן דמעיקרא דדינא יש עירוב והוצאה ביו"ט, ק"ו יש עירוב והוצאה ביוה"כ.

אז לפי השאג"א אנו מוכרחים לומר שלפי רפרם הגמ' ביומא (סו:), שלומדת עתי ואפילו בשבת וכמו שר' ששת מסביר שאם היה חולה מרכיבו על כתפו ומזה רפרם מסיק זאת אומרת עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב

והוצאה ליוה"כ, חולקת על הגמ' בביצה הסוברת דלכולי עלמא אמרינן יש עירוב והוצאה ביו"ט ועל אחת כמה וכמה ביוה"כ כמו שמוסיף השאג"א כנ"ל. ומוכרח לי לומר דגם רפרם יודה שיש הסובר איסור הוצאה ביוה"כ.

אולם נראה לי לומר, והוא חידוש גדול, דבענין הוצאה ביום הכיפורים רפרם סובר דאף על גב דמסקינן בביצה דיש עירוב והוצאה ליו"ט אין אנו מוכרחים להסיק דיש עירוב והוצאה ביוה"כ אע"פ דלכאורה נראה כן בקל וחומר כמו שאמרינן לעיל. ואפשר דדוקא בדבר זה יוה"כ קל מיו"ט, דאע"ג דביו"ט יש עירוב והוצאה, ביוה"כ אין עירוב והוצאה. דהלא רפרם נפיק דינא מדרשה עתי ואפילו בשבת כמו שרב ששת מבאר שם לומר שאם היה חולה מרכיבו על כתפו, וכמו שפירש רש"י (יומא סו: ד"ה זאת אומרת), וז"ל, מדאצטריך למתני עתי אפילו בשבת איכא למשמע דאין איסור הוצאה ליוה"כ דאי יוה"כ כשבת להוצאה, למה לי קרא להתיר משאו בשבת הרי כשחל בחול נמי כשבת דמי וקאמר רחמנא ישלחנו; עירוב כדי נסבא, אלא דהא בהא תליא דלא תקינו חכמים עירובי חצרות אלא בשביל איסור הוצאה שגזרו מרשות לרשות גזירה משום הוצאה מרשות היחיד לרה"ר.

יוצא מכל זה דמה דמותר להוציא ביוה"כ הוא גזירת הכתוב דלא שייך בשאר ימים טובים, מעצם אופיינו של יוה"כ, דמזה דמותר לשאת השעיר החולה ביוה"כ אפילו בשבת מוכח דיום הכיפורים קיל ושונה משאר ימים טובים דביוה"כ מותר להוציא מעיקר דדינא, משום דסברינן כלפיו דאין עירוב והוצאה אע"פ דסברינן גבי יו"ט דכולי עלמא אמרי יש עירוב והוצאה, והוא חידוש גדול. לכן לא מוכרחים לבוא למתוך להתיר הוצאה ביוה"כ ולא כלל ברור כמו שנראה להשאגת אריה דגם רפרם יודה שיש הסובר איסור הוצאה

ביוה"כ. [8]

ה. שיטתו של הנודע ביהודה

ולהבין למה בכריתות אמרינן רפרם בדותא היא ואילו ביומא הגמ' אינה דוחה את דבריו, התוס' בכריתות (יד. ד"ה אלא) מתרצים דדברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר. וכמו שכבר הביע הנודע ביהודה, תירוץ זה דחוק הוא. ועיין עוד בנודע ביהודה (מהדו"ת סי' מ"ו) שהקשה קושיא זו ותירצה, וז"ל, ואומר אני דעל כרחך רב ששת לית ליה סברא זו דהכשירו בכך, דאי אית ליה, א"כ היא גופא קשיא מי הכריחו לאוקמא בחולה והלא איכא חילול שבת בדחייתו לצוק שנעשה איברים, אלא על כרחך דהוה קשיא ליה בלא שבת הלא איכא חילול יוה"כ, וא"כ מוכח דרב ששת לא סבירא ליה הכשירו בכך. אלא שיש לדחות, לעולם דגם רב ששת סבירא ליה הכשירו בכך שאני, והא דלא מוקי לענין דחייתו לצוק, משום דקרא כתיב ושלח ביד איש עתי (ויקרא טז: כא), ועל זה דרש בבבליא עתי אפילו בשבת א"כ מכלל שבשילוחו יש חילול שבת, ואי משום דחייתו לצוק זה אינו ענין לשילוחו, לכך הוצרך רב ששת לומר שאם חלה (דהפסוק מתכוון למקרה אם חלה). ועתה לפי זה יש לתמוה על סוגיא דכריתות, דאיך אמר דרפרם בדותא משום דיוה"כ הכשרו בכך והלא בחולה לא שייך גם ביוה"כ לומר הכשרו בכך. ואי משום דהיא גופא מנא ליה לרפרם דברייתא מיירי בחולה, משום דקשה אי לאו בחולה מה חילול שבת יש כאן, ואין לומר דיש כאן חילול בנטילת נשמה הלא נטילת נשמה אינו ענין לשילוח ואנן דרשינן ושלח ביד איש עתי אפילו בשבת, וא"כ איך קאמר שמע מינה רפרם בדותא. אלא צריך לומר דגם בשילוח יש חילול שבת אף בלא חלה והיינו תחומין של י"ב מיל (דמבית המקדש עד צוק הוא י"ב מיל), וא"כ שפיר קאמר דרפרם בדותא וברייתא מיירי בלא חלה רק משום י"ב מילין, ויום הכפורים שאני שהכשרו בכך. ואם כן אדרבה מוכח מכאן סייעתא לרמב"ם ד"ב מיל ודאי דאורייתא. ושם ביומא דקאמר למאי הלכתא, רב ששת לית ליה הך סברא דהכשרו בכך ולכן מקשה למאי הלכתא. ואין לומר לענין י"ב מיל, דמה רבותא בשבת והלא גם ביוה"כ איכא תחומין, דאפילו מאן דלית ליה עירוב והוצאה ביוה"כ אבל תחומין אית ליה, וכמבואר במגיד משנה פ"ח מהל' עירובין הל' ד', לכך הוכרח לאוקמי בחולה ולית ליה הוצאה ביוה"כ.

ונראה לי דנוכל לחלק בין הגמ' בכריתות לגמ' ביומא ולהסביר למה דוקא בכריתות דחו דבריו ולא ביומא. ולזה נצטרך לפנות אל יסודו של הנודע ביהודה שהעיר דסתם ספרא כר' יהודה. דבכריתות מה שדוחף רפרם לומר זאת אומרת אין עירוב והוצאה ביום הכיפורים הוא דברי ר' מאיר במשנה (יג:): "יש אוכל אכילה אחת וחייבין עליה ארבעה חטאות ואשם אחד ... והוסיף ר' מאיר אם היה שבת והוציאה בפיו דחייב, אמרו לו אינו מן השם." ועל דברי ר' מאיר אמר רפרם זאת אומרת, משא"כ ביומא כמו דאמרינן לעיל וכמו שמסביר הנו"ב שהגמרא דיומא תלוי במח' ר' יהודה ור' מאיר במשנה השני שם (יומא סו:), "אם מבית המקדש לצוק י"ב מיל" וא"כ אסור מדאורייתא. והיא שיטת ר' מאיר, אולם ר' יהודה סובר דהמרחק מבהמ"ק עד צוק הוא רק י'

מיל ולא שייך ביה דין תחומין דאורייתא. ואז מוכרחים לומר דאותה התשובה דמצינן בכריתות 'הכשרו בכך' שייכת גם בגמרא דידן ביומא כמו שהבהיר הנודע ביהודה. אולם האמת היא שהגמרא ביומא, כמו שהדגיש הנודע ביהודה, היא ספרא וסתם ספרא כר' יהודה. ואם הלכה כר' יהודה, אי אפשר להבין את הסוגיא דמיירי באיסור תחומין מה"ת י"ב מיל שנאמר 'הכשרו בכך', דלר' יהודה איסור תחומין דאורייתא לגמרי לא שייך כאן, דר' יהודה סובר בהדיא במשנה דמירושלים לצוק הוא רק י' מיל כמו שהזכרנו לעיל ולא נחשב לתחומין דאורייתא, וסתם ספרא כר' יהודה. וא"כ הכא מה שאמר רפרם זאת אומרת אין עירוב והוצאה ליוה"כ, לפי ר' יהודה אמרו, והלכה כר' יהודה, הלכך א"א לדחותו ולומר ולהכריז בדותא היא, משא"כ בכריתות ששמה הוא בונה סברתו של זאת אומרת על דברי ר' מאיר, לכן אמרין בדותא היא בגלל ששם שייך ההסבר של 'הכשרו בכך' דלפי ר' מאיר המרחק בית המקדש עד צוק הוא י"ב מיל ושייך ביה איסור תחומין מדאורייתא.

ט. ענין חמר גמל

אולם קשה לנו"ב לשיטתו, שמתרץ כאן שהברייתא כאן ספרא וסתם ספרא ר' יהודה, ור' יהודה סבר שמבית המקדש עד צוק רק י' מיל ולכן מטעם תחומין לא היה איסור מן התורה להגיע לצוק, ולכן ר' ששת בגמרתנו מסיק שהאומדנא כאן היא שהשעיר חלה, ואיסור הכא לא משום שיוצא מתחום אלא משום שנושא את השעיר בשבת. ולכן שפיר אומר רפרם מדאמרי הגמ' עתי ולא בשבת זאת אומרת אין עירוב והוצאה ביוה"כ. כל זה שפיר אי אמרין דר' יהודה אינו סובר שתחומין דאלפיים דאורייתא כמו שרוב רובם מהמפרשים סוברים. אולם קשה על הנו"ב מהמשנה בעירובין (לה.), וז"ל, נתגלגל חוץ לתחום נפל עליו גל או נשרף תרומה ונטמאת מבעוד יום אינו עירוב, משחשיכה הרי זה עירוב, אם ספק ר"מ ור' יהודה אומרים הרי זה חמר גמל, ע"כ המשנה. ופירש רש"י (ד"ה הרי זה חמר גמל), וז"ל,

דמספקא לן אי קני ליה זה עירוב והכא הוי ביתו ומהכא יש לו אלפים אמה לכל רוח והפסיד אלפים שמעבר ביתו והלאה או שמא לא קנה עירוב ומביתו יש לו אלפים לכל רוח ולא קנה לעבר עירובו כלום ומחמת ספק זה נאסר לילך אלא אלפים אמה שבין ביתו לעירובו דממה נפשך בהנך משתרי אבל אלפים שמעירובו ואילך לא דילמא לא קנה עירוב ומביתו ואילך נמי לא, דלמא קנה עירוב, נמצא זה מושכו כאן לילך וזה מושכו לכאן, כאדם המנהיג חמור וגמל שהחמור הולך לפניו וזה מנהיגו והגמל הוא מושך וצריך לפנות לפניו ולאחריו. מכאן נראה דסוברים תחומין, אפילו של אלפיים אמה, מדאורייתא, שאם לא כן היה זה רק ספק דרבנן, וספק דרבנן לקולא וצריך היה להיות כשר.

והגמ' מסיקה כסבור ר' מאיר דתחומין דאורייתא נינהו (והכונה לתחומין דאלפיים). ומקשה הגמ' (לה.): וסבר ר"מ תחומין דאורייתא והא תנן אם אין יכול להבליעו בזו אמר רבי דוסתאי בר ינאי משום ר"מ שמעתי שמקדרין בהרים ואי ס"ד תחומין דאורייתא מי מקדרין והא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אין מקדרין לא בערי מקלט ולא בעגלה ערופה מפני שהן של תורה לא קשיא הא דידיה הא דרביה.

ואפשר לומר דהגמ' מקשה דוקא על ר' מאיר, דהוא באמת סבר דתחומין דאלפיים מדאורייתא, אבל אמאי מחמיר ר' יהודה כאן וסובר חמר גמל אי סבר דתחומין דאלפיים דוקא מדרבנן אסור. ואפשר לומר שלר' יהודה, אע"פ דבעלמא אמרין ספק דרבנן לקולא, כאן מחמירין משום דכאן, כמו דרש"י הנ"ל פירש, אי אפשר לקולא בלא חומרא אלא א"כ ניתן לו שתי קולות. ולכן כאן ר' יהודה סבר דספק עירוב לחומרא אע"פ שהוא מדרבנן ואע"פ דבעלמא לקולא, משום דאיכא שתי הדא קולות תרתי דסתרי. ועיין בספר תורת רפאל (סי' נ"ז, הלכות תחומין) דמחלק בין ספק דרבנן דהוא עיקר דרבנן ובין ספק דרבנן דהוא עיקר מן התורה. ואולי נמי בחמר גמל במתניתין דידן אי סברינן דתחומין י"ב מיל הוא מן התורה ותחומין דאלפיים אמה מדרבנן דוקא, אולי גם מחמירין בתחום אלפיים אמה שהם כעיקר מן התורה משום תחום י"ב מיל. ועיין שם ודו"ק.

[1] ועי' בהגהות מיימוניות שם שמביא הירושלמי בשלהי ביצה, המפרש כוונתו של הרמב"ם בהוספו של המילה 'וההבערה'.

[2] ועי' להלן בשאגת אריה (סי' ע') דסובר דמה שמתרת הוצאה ביו"ט, לא הוי משום אין עירוב והוצאה ליו"ט אלא משום מתוך, ועיי"ש.

[3] והרשב"א לכאורה הבין 'ואי אתה אוסרו בדבר המותר לו', דאיירי בדיש קצת צורך היום, אבל בדליכא צורך כלל, אסור להוציא.

[4] ועיין בקרבן נתנאל ובתפארת שמואל ובבית יוסף (או"ח תרי"א:א) דהקשו דלמא הגמרא בעירובין איירי בעירובי תחומין ולא בעירובי חצרות. ועיין בקרבן נתנאל שם (אות ק') דכתב, וז"ל, והרא"ם בביאורו לסמ"ג הקשה, מאי מייתי ראייה מהך ברייתא אימא בתחומין איירי. והניח בתימה, ומהרש"ל (סי' ל"ה) תירץ דמדקאמר מערבין משמע דהוי דבר הרגיל כו', ע"ש. ואיני רואה שום תירוץ בזה, דהא אמרינן ביומא (סו.) שהיו צריכין לערב כל יום כפורים משום איש עתי, ע"ש, והוי דבר רגיל כל שנה ושנה וכו'. וכן בתפארת שמואל (אות כ'), וז"ל, והוא תמיה גדולה דלמא אותו גמ' איירי בעירובי תחומין, וכבר הרגיש בזה הרא"ש, וב"י, ורש"ל (פ' יו"ט), ותירצו בדוחק, עכ"ל. ועיין שם דמסיק התפארת שמואל דהגמרא ודאי קאי אף בחצירות. ובקושטא, רש"י בעצמו במשנה בריש הפרק (כו: ד"ה בכל מערבין) בהדיא מפרש דבעירובי חצירות ותחומין עסקינן, וכן נראה דמסיק רש"י עירובין פא. (ד"ה לאפוקי מדר' יהושע, ד"ה איתיביה אביי), ע"ש.

[5] גם על ברש"י (עירובין ו: ד"ה ירושלים), וז"ל, ירושלים רשות הרבים שלה מכוון משער לשער ומפולש ויש בה דריסת ששים ריבוא ורחב שש עשרה אמה ואילמלא שנועלין דלתותיה בכל לילה חייבין עליה בשבת משום רשות הרבים אבל נעילת דלתות משויא לה כחצר של רבים ומערבין את כולה וכל זמן שלא עירבו הויא כרמלית ולא מיחייבי עליה והכי נמי אמרינן בפרק בתרא (דף קא.) דירושלים כרמלית היא. ומאוד מעניין שאחרי מלחמת ששת הימים, כשהעיר העתיקה ירושלים חזרה לריבונותו של עם ישראל, והנהילו חפירות #ארכיאולוגיות, מצאו את רשות הרבים שלה מכוון משער לשער ברוחב ט"ז אמה והיא הנקראת 'ד'.

[6] ועי' בספר זכרון הרב [יצא מטם ישיבתנו הק' (שנת תשנ"ד) לז"נ מו"ר מרן הגרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל] במאמרו החשוב והמורחב של עמיתי הרה"ג ר' מיכאל רוזנצווייג שליט"א (עמ' 282-403), שעומד על זה ועל עוד כמה פרטים יסודיים של טיבו של יוה"כ, אם יש לו צד יו"ט כשאר ימים טובים או שהצד יו"ט שלו, ה'מקרא קודש' שלו, שונה במהותו משאר ימים טובים.

[7] וכל זה נגלה לי במהירות מתוך שיחה טלפונית ערב שבת שובה עם מו"ר מרן הגרי"ד זצ"ל, ולא הספקתי לירד לתוך דבריו כראוי וגם אנני יכול להבטיח שאני מוסר את הדברים כהווייתם או שלא הוספתי דברים משלי או החסרתי או ח"ו שגיתי ולא קלטתי אותם כמו שהוגדו. אעפ"כ אני מביאם כמו שאני זוכר אותם וכל אחד יקבלם לפי מנסרת ידיעותיו והבנתו. (ועיין במאמרו של הרה"ג ר' מיכאל רוזנצווייג שליט"א הנ"ל.)

[8] עיין במאמרו של הרה"ג ר' מיכאל רוזנצווייג שליט"א הנ"ל, שבטוב טעם ובדייקנות מסקר את הפסוקים הנוגעים ליוה"כ במקומות השונים הנמצאים בתורה, ומבהיר את טיבו של יוה"כ ביחס לשבת ולימים טובים, ומסיק כמו דהצענו לעיל דלפי פרם הצד היו"ט של יוה"כ שונה ולא שונה משאר ימים טובים.